

TISZA ISTVÁN LEVELEI BERZEVICZY ALBERTHEZ

S Z A L A Y - B E R Z E V I C Z Y A N D R Á S

A parlamenti obstrukció politikai eszközét az ellenzék már a 20. század elején is előszeretettel alkalmazta, mikor is a kibontakozó balkáni háború és az európai törésvonalak a bécsi udvart és a magyar kormányt arra készítették, hogy fejlessze haderejét és növelje katonaságának létszámát. A véderőtörvény a kormányzó Szabadelvű, valamint az ellenzéki 48-as és Függetlenségi Pártokat alapjaiban megosztotta. A magyar ellenzéki pártok nem támogatták a katonai reformokat, és a törvényjavaslat elfogadását obstrukcióval akadályozták. A kormányzati munka ellehetetlenítésére tett kísérleteknek számos formája volt – már akkor is – a parlamenti viták szándékos elhúzásától a módosító indítványok tömegén át a szavazásoktól való távolmaradásig. 1904-ben gróf Tisza István miniszterelnök úgy döntött, hogy fellép az ellenzékkel szemben, és a Szabadelvű Párt a házszabály gyors megváltoztatásával és az ún. zsebkendőszavazással eltörölte az obstrukció jogát. A feldühödött ellenzék viszonzásul szétverte az üléstermet, és a berendezés darabjaival rárontott a parlamenti őrségre. A romos ülésterem fotói azonnal bejárták a világsajtót 1904 novemberében, Ferenc József pedig két hónappal később feloszlatta a magyar országgyűlést, és új választásokat írt ki. A szövetkezett ellenzék győzelmével Magyarországon először polgári-radikális kormány alakult, megtörve a Szabadelvű Párt addigi, 1875 óta tartó hegemoniáját, de a koalíciós korszak nem tartott sokáig. 1910-ben visszatértek az újjászerveződött 67-esek, és Tisza az obstruáló ellenzékkel szemben két stratégia közül választhatott. Vagy továbbra is erőszakkal tilt és fegyelmez, vagy a tárgyalásos, megegyezésre törekvő irányt választja. Az előbbi, mint láttuk, belpolitikai válsághoz, a harminc éven át stabilan kormányzó Szabadelvű Párt bukásához, Tisza miniszterelnöki lemondásához és az ellenzék hatalomra jutásához vezetett. Az utóbbi, kompromisszumkereső irányvonal azonban még kiaknázatlan volt. Az ellenzéki pártokkal kompromisszumot kereső, mediátori szerepre Tisza István korábbi kultusz-miniszterét – úkapámat – Berzeviczy Albertet kérte fel.

Tisza István Berzeviczy Alberthez írott leveleit a *Kommentár* folyóirat ezennel elsőként hozza nyilvánosságra. A levelek közvetlen bepillantást nyújtanak a kor politikai megosztottságába, nyelvezetébe, közhangulatába, valamint a parlamenti szabályok alakításának kulisszatitkaiba. Ezen írások nemcsak a politikatörténet egy szeletét tárják az olvasók elé, hanem két politikus bajtársiasságon és barátságon alapuló, személyes hangvételű eszmecserejét is. [Az archív, kéziratos levelek helyesírásán csak a legszükségesebb esetben változtattunk, az írásjelek elhelyezését és a szöveg tördelését megőriztük – a Szerk.]

TISZA-ÉVKÖNYV 1924

AZ ORSZÁGOS
TISZA ISTVÁN EMLÉKBIZOTTSÁG MEGHÍVÁSÁBÓL,
KÖRÖSSZOTT

ANGYAL DÁVID

HARMADIK ÉVFOLYAM

BUDAPEST
RÁKOSI JENŐ BUDAPESTI HÍRLAP TIRÁGÓVÁLLALATA R.-T.
1924

SERLEGAVATÓ BESZÉD GRÓF TISZA ISTVÁN EMLÉKÉRE

*

ELHORDOTTA:
BERZEVICZY ALBERT
1924. ÁPRILIS 22-ÉN

*

A LAKOMÁN MEGJELENT KÉPVIRÁG

BUDAPEST, 1924
Rákosi Jenő Budapesti Hírlap TírágVállalata Rt.

Tisza-kultusz – Az Országos Tisza István Emlékbizottság 1924. évi *Tisza-évkönyve* és Berzeviczy Albert Tisza István emlékére tartott serlegavató beszéde 1924-ben

Az első levél 1905. augusztus 6-i keltezésű, azaz hetekkel Tisza István lemondását követően íródott. Tisza ebben amellel érvel, hogy a megrendült Szabadelvű Párt 67-es eszmeiségét annak ellenére egyben kell tartani, hogy a párt hosszú idő után ellenzékbe került. Hite szerint a politikai közösségnek együtt kell maradnia, és „elveiben intact, tömör phalanxként kell lépkednie az új alakulásba”. Érdekesség, hogy a párt új nevét ükapám, Berzeviczy Albert javaslatára keresztelte Nemzeti Munkapárttá öt évvel később. A második, 1910. júniusi keltezésű levélben Tisza őszinte örömét fejezi ki Berzeviczy Albertnek a képviselőházi elnökségi felajánlás elvállalásáért, hiszen abban bízott, hogy az obstrukciót talán sikerül egy olyan házelnökkel kezelni, aki köztisztviselőnek örvendett az ellenzék soraiban is. Ebben az időszakban a haderőreform mellett a választójogi vita is éket vert az ellenzék és a kormánypárt közé. A harmadik levél betekintést nyújt Tisza és Berzeviczy baráti kapcsolatába és a választójogi vita tekintetében lefolytatott bizalmas eszmecserejébe. Tisza arról ír, hogy Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök tudta nélkül egyeztetéseket folytatott néhány, a választójogi vitában kormánypárti álláspontot képviselő ellenzéki politikussal abból a célból, hogy aláaknázza a két ellenzéki frakció – azaz a Kossuth-párt (48-asok) és Justh-párt (Függetlenség Párt) – közös törvényjavaslatának benyújtását. Berzeviczy Albert megpróbált a kompromisszumkész diplomácia nyelvén és a jog eszközeivel hidat verni a kormánypárt és az ellenzék között tatóngó, egyre mélyebb szakadék felett. Ez a kísérlete azonban sikertelennek bizonyult, így 16 hónappal kinevezése után, 1911 novemberében lemondott házelnöki tisztségéről. A rövidesen helyére lépő Tisza István ekkor így összegezte gondolatait: „Elérkezett az idő, hogy a Nemzeti Munkapárt végre a saját útján haladjon, s a házszabályok szigorú alkalmazásával ismét helyreállítsa a parlament munkaképességét.” **A Ház elnökeként Tiszának a házelnöki jogkör kibővítésével és a fegyveres parlamenti őrsg mozgósításával sikerült működőképessé tennie az országgyűlést.** 1912. júniusi levelében ennek szellemében arról tájékoztatja Berzeviczyt, hogy „intézményszerűleg kell a parlamenti anarchiát felszámolni”. A következő levelekben pedig már lelkesen arról ír, hogy „a parlamentarizmust hitvány paraziták krónikussá vált garázdálkodásaitól” mentette meg, s elérte, hogy „ne a kisebbség kényétől függjön a parlament rendje s a többségi akarat érvényesülése”. Tisza nyomatékot ad továbbá annak a reményének, hogy a házszabály szigorítása korszakos barátságukat nem veszélyezteti.

Tisza István meg volt győződve arról, hogy a Balkán instabilitása, az európai hatalmi egyensúly megbillenése és a hármas antant, valamint a hármas szövetség között szélesedő hasadék miatt elkerülhetlenné vált a hadsereg reformja, az újoncok számának és a hadikiadások növelése. Az obstruáló ellenzék szerint Magyarország biztonságát ásta alá, és ezért nem látott más megoldást, mint az ellenzéki obstrukció erőszakos letörését. A házszabályok kérdésében jelentkező ellenzéki képviselőket nem engedte felszólalni, és vita nélkül szavazásra tette fel a véderőtörvényt, amit a többség végül el is fogadott, a feldühödött ellenzéki képviselőket pedig karhatalommal kivezetette az ülésteremből. E vaskalapos politika eredménye volt az 1912. május 23-i „vérvörös csütörtök”, amikor az Országház előtt tüntető munkások összetűzésbe kerültek a csendőrséggel, valamint a Tisza István ellen a parlamentben végrehajtott gyilkossági merénylet is. Utóbbi sikertelenségének is köszönhető, hogy napra pontosan egy évvel később, 1913. június 7-én Tisza István ismét Magyarország miniszterelnöke lett. Kettejük barátsága pedig a miniszterelnök ellen 1918. október 31-én elkövetett – immár sikeres – merényletig, azaz életük végéig, megmaradt. Berzeviczy Albert a két háború között az Országos Tisza Bizottság Elnöke volt. A Kossuth téren 1934-ben felállított Tisza-szobor avatóünnepségén beszédében így emlékezett meg néhai barátjáról és harcostársáról: „Ő világosan látta, hogy a megsemmisítésünkre törő ellenségekkel való leszámolás órája késheketik, de el nem maradhat. S nekünk akkorra készeknek és erőseknek kell lennünk.”

1.

Geszt, 1905. augusztus 6.

Kedves barátom!

Azt hittem, hogy lelkiismeretem megnyugtatóására írt cikksorozatomban befejeztével nyugton maradhatok, de a sors, megbélelve a Szirák-Semsey etc. tarka compania bölcsességével, másként határozzon.

Nekik konferencia kell, hát meg fogják kapni. Nem ugyan 17, de 23-ra össze lesz az hívva s ott véget akarok vetni minden intrikának.

Úgy némely részüket a legsilányabb stréber motívumok vezetik, azt tudom, hogy vannak köztük jóindulatú, az ország érdekét néző emberek is, kik egyszerűen fejöket vesztették a mostani nehéz időkben, azt akarom reményleni. Ezekkel reménylen meg fog lehetni értetni, hogy **67-es concentratio csak úgy lehetséges, ha a párt erre való készségét hangsúlyozva együtt marad s mint elveiben intact tömör phalanx lépked az új alakulásba.**

De bárhogyl legyen is, bármennyien szánják is reá magukat e [kiolvashatatlan szó] futásra, attól a szégyentől meg fogom a pártot menteni, hogy így pusztuljon el.

Sok impertinens és felháborító részlete van a dolognak; legcsúnyább az a mód, ahogy Hodossy-t belekeverik s ravasz félszavak mögé bújva nevével visszaélnék. Ma kértem felhatalmazást tőle, hogy felhasználhassam e tárgyban hozzám írt levelét.

Az Újság keddi száma hozza a párt nagyjaihoz intézett felhívásomat. Ajánlom azt szíves figyelmedbe s nagyon kérlek, fáradj le 23-ra te is és hassál arra, hogy Sáros-Szepes és általában felvidéki képviselőtársaink lehetőleg teljes számban megjelenjenek.

Igaz barátsággal üdvözlöl régi híved

Tisza István

2.

Geszt 1910. június 17.

Kedves Barátom!

Ezer [kiolvashatatlan szó] közt csak annyit, hogy a leveledben foglalt hírnek nagyon megörültem. Ez a legjobb megoldás. Igen jól teszed, hogy vállalkozol a képviselőházi elnökségre.

A viszontlátásig szívből üdvözlöl igaz barátod

Tisza István

3.

Pöstyén, 1911. augusztus 3.

Kedves Barátom!

Miután semmit nem akarok Khuen[-Héderváry] Károly háta mögött tenni, bizalmasan közlöm veled, s kérlek, hogy ne mondd meg neki, miszerint a hírlapoknak erre vonatkozó hírei kapcsán felkértem a függetlenségi párt olyan tagjait, akik a választói jog radicalis megoldásának ellenségei, hogy akadályozzák meg a Kossuth párt és Justh párt közötti megegyezést ebben a kérdésben. Figyelmeztettem őket arra, hogy

- 1./ a lapokban közölt alap azonos Kristóffy [József] javaslatával
 - 2./ az írás kvázi „teszt” teljesen értéktelen. Néhány év alatt éppen a legveszedelmesebb elemek megtanulnak annyira-amennyire írni-olvasni, hogy választók lehessenek.
 - 3./ ha az egész függetlenségi párt egyesül ilyen alapon, az a mi pártunkban is olyan lökést ad a radikálisabb áramlatnak, hogy azt nem leszek képes mérsékelni.
- Azt hiszem, ez a lépés nem ellenkezhethet a Károly intencióival.
Szívből üdvözlök igaz barátod
Tisza István
Természetesen úgy tőled, mint Károlytól a legszorosabb discretiót kérem.

4.

Budapest, 1912. június 9.

Kedves Barátom!

Csak ma jutok leveleim felbontásához s olvashattam el olyan igen baráti érzéstől áthatott leveledet. Úgy-e felesleges ismételnem, hogy azon nagyon kevesek egyike vagy, akiknek barátsága valóban büszkeségem?

A házat én sem akarom tovább együtt tartani, amint okvetlenül szükséges, de az ország számára biztosítanunk kell a mostani [kiolvashatatlan szó] tartós eredményeit. Intézményszerűleg kell a technikai obstrukciót s a parlamenti anarchiát lehetetlenné tennünk, mert mit ér a véderőtörvény keresztülhajtása, ha egynéhány [kiolvashatatlan szó] abba az alternatívába szoríthatja ezután és az országot, hogy bele rothadjon az obstrukcióba vagy erőszakkal segítsen magán?

Tudtam mindig, hogy nem gyerekjáték, amire vállalkoztam. Csak azért **vállalkoztam rá, hogy a magyar parlamentarizmust e chronikus bajától megmentsem**, s most hogy a legnehezebb részén túl vagyunk, bűn volna fele útján megállnom.

Azt hiszem, néhány ülésben elvégezzük dolgunkat s előkészíthetjük öszre a normális, nyugodt parlamenti helyzetet.

A viszontlátásig! Hú barátsággal üdvözlök
régi bajtársad

Tisza István

5.

Geszt, 1912. augusztus 2.

Kedves Barátom!

Nagyon megörültem, amikor tegnap távollétem alatt felgyűlt leveleim között a te írásodat megismertem, elismeréssed pedig örömmel és büszkeséggel töltene el, ha minden öröömöt meg nem zavarná a köztünk olyan váratlanul felmerült nézeteltérés újabb jele.

Nekünk édes Albert, akik – ki merem mondani – olyan kölcsönös rokonszenvvel és határtalan bizalommal viselkedtünk egymás iránt, akik olyan küzdelmet vívtunk vállalva a múltban, s akiknek a nemzeti élet minden nagy kérdésében annyira egyezik a jövő feladataira vonatkozó felfogásunk, egy ilyen kérdés miatt nem szabad egymástól elszakadnunk.

Amíg te voltál az ügy felelős gazdája, természetesen én rendeltem a te felfogásodnak alá az én nézeteimet. Most én kérem ugyanazt te tőled, kérem annak a nagy közérdeknek nevében, amely – tudom – éppen úgy szíveden fekszik te neked is.

Fegyvertársak –
Tisza István (1861–1918) és
Berzeviczy Albert (1853–1936)
(*Vasárnapi Újság*, 1903. november 8.
címlap és 1887. augusztus 14. címlap)

A parlamentarizmust hitvány parasyták chrónicussá vált garázdálkodásaitól kellett megmenteni. Megtörtént, a viadal teljes, a gyümölcs a nemzet ölébe hull, csak magunkban **meg ne ingassuk azt a többséget, amelyet végre a helyzet urává tettünk.**

Kívánom, hogy a normális helyzet helyreálljon. Hogy ennek előfeltételei a kisebbségnél beálljanak, nekünk ingadozás nélkül kell mennünk a magunk útján. Ha elérkezik a kellő pillanat, akkor megkaphatjuk a „mandátumfosztó” javaslat napirendről levételét s az én elmeneteletem. Ha erre nem nyílik kilátás, le kell ezt a javaslatot tárgyalnunk s akkor teljesen meg vannak törve.

Hogy a javaslat hogy ébreszthet benned ilyen aggodalmakat, azt igazán nem értem. Hiszen mindenütt másutt börtönnel büntetnék az ilyen nyílt lázadást, és ha elvehetjük mandátumát s a passzív jogát attól, aki ezt be nem mutatja, miért ne érhetné ugyanaz a büntetés a százszor bűnösöket?

Gondold meg mindezeket, s ha békét akarsz is, azt, hogy ennek a compact többség imposans fellépése az egyedüli előfeltétele.

A posta indul. Végeznem kell. Pedig úgy szerettem volna több gonddal írni.

Igaz barátsággal maradok
régi híved

Tisza István

6.

Geszt, 1912. augusztus 12.

Kedves Barátom!

E percben veszem B[uda]pestről írt leveledet, amelynek bizalmas és igazán baráti hangjáért hálás, benső örömmel mondok köszönetet.

Talán senki sincs, akinél annyira biztos volnék afelől, hogy nézeteltérések félreértést és elhidegülést okozni nem fognak.

Ez drága kincs, amit értéke szerint megbecsülök. Így is azonban nagyon fájlalom, hogy életemnek ebben a döntő fontosságú küzdelmében nem veled állítva küzdhetek.

Arra, hogy egy levél keretében ingathassam meg meggyőződésedet, természetesen nem számíthatok; ezért most csak egy-két inkább felvilágosító megjegyzésre szorítkozom, személyes találkozásunkra tartva fenn a kérdés lehető megvitatását.

Nem azért mondtam váratlannak aggályaidat, mintha azonnal, amint a javaslat tervét közöltem veled, nem adtál volna azoknak kifejezést. Akkor voltak váratlanok, mert azt reméltem, hogy a kifejtett küzdelem győzelmes befejezésének garanciáját fogod benne látni s helyeselni fogod te is.

Nem az ellenzékét akarom ezzel megtörni, hanem azt az anarchikus lázadást a nemzet ellen, aminőre még nem volt példa, s amelynek radicalis és végleges lehetetlenné tétele az alkotmányosságnak, parlamentarizmusnak s egyenesen éppen a tisztességes ellenzéki működésnek is előfeltétele. Az egész világon egyetlen egy eset volt arra, hogy kitiltott képviselő bemenjen az ülésbe, a Dandy's [kiolvashatatlan szó]-féle eset Párizsban 1888. november 11-én. Őt Gambetta, vele s őt körül ülő barátaival folytatott tettegeskedés útján katonasággal ájultan hurcoltatta ki s csukatta le. De az, hogy egy képviselőház kisebbsége előre megfontolt szándékkal, rendszert csinálva a dologból kijelentse, miszerint bejön síppal, trombitával a háznak szabályszerűen hozott, törvényes kizárási határozata dacára, olyan tünet, amellyel el kell bánni, vagy nevetséges komédia az egész alkotmányosdi. – Soha, soha, sehol ehhez fogható merénylet a többség joga ellen nem történt. Egészen egyedül álló eset, amely a mi receptünknel sokkal drasztikusabb curát is indokolna.

Meggyőződésem, hogy a mandátumából élő obstructor had fog valamely formulát találni arra, hogy magát a nemzet számára megmentse. Ha pedig ebben csalódnám, akkor is egy csomó jelentéktelen botrányhősre kellene az új törvényt alkalmazni, mert hiszen Apponyi [Albert], Andrassy [Gyula], Kossuth [Ferenc] féle alakokat a mentséggel lehetne megölni, ha ők is martyrságra pályáznának.

Mert azt ne felejtjük, hogy

- 1./ többszöri rendreutasítás
- 2./ többször a mentelmi bizottsághoz utasítás
- 3./ kizárási határozat
- 4./ ennek megszegése és az elnök iránti újabb engedetlenség szükséges

arra, hogy valaki kizárható legyen.

Azt hiszem, ez kellő megnyugvást adhat abban az irányban is, hogy tisztes kisbbséggel szemben nem fogják a mandátum elvételt alkalmazhatni.

A márciusi resolútiót félretettük, hogy az obstrukció veszélyét elhárítsuk; tisztán csak ezért és kizárólag a királynak referáltunk.

Ami a 9-es bizottság programját illeti; a büntető eljárás [kiolvashatatlan rész] – igen kellemetlen osztrák zátonyok sikeres elkerülése után – jól megoldozzuk. A jelvény kérdést meg kell oldanunk most. Ebben egy nézetem vagyunk.

Rövid akartam lenni, s lám hogy belemélyedek a dologba. Ideje végeznem; oda reassumálom a dolgot, hogy a nyugodt, békés, az országnak tekintélye, prestige-t adó parlamenti működést senki nálam jobban nem óhajtja, ennek conditio sine qua non-ját azonban a többség posíciójának olyan megerősítésében látom, amelynél fogva **ne a kisebbség kényétől függjön a parlament rendje s a többségi akarat érvényesülése.** Ezt el kell a kisebbségnek ismernie, mielőtt olyan béke lehetne, amely a chronicus anarchiának ki nem szolgáltatja újból a nemzetet. A mi kisebbségünk pedig az utolsó 20 év tapasztalatai után csak akkor fogja ezt elismerni, ha az erőszakos ellenszegülés minden reménye megtörik a többség határozottságán és összetartásán. Akkor áll be a moment psychologique, amelyet a többségnek kell megragadni a minden lehető előzenységet megtenni. – Arra, hogy gyorsan megalkotható rövid törvény által reménytelenné tegyük a kisebbség erőszakos ellenállását én nem tudok jobb módot a benyújtott javaslatnál. Ezért pártolom azt, de absolute nem kötöm magamat hozzá. Ha van más mód, amely kevesebb aggályt keltő módon éri el a célt, ezer örömmel elfogadom.

Végül, nagy örömmel várjuk cikkedet. Szívemből köszönöm és mielőbb viszonzni fogom. Légy kegyes azt a Magyar Figyelő Szerkesztőségének (Andrássy út 10.) elküldeni.

A viszontlátásig szívből üdvözlök igaz barátod

Tisza István

Szégyenlem, hogy a te jól átgondolt leveledre ilyen kuszán odavetett gondolatokkal felelek. De azonnal kívántam válaszolni, s reményelem, lesz még alkalmunk kibeszélni magunkat.

7.

Budapest, 1914. április 18.

Kedves barátom! A képviselőház házszabályai szerint renitens képviselő karhatalmi kizárása (illetőleg az elnöki intézkedés jóváhagyása) felől a ház (ez esetben tehát a delegatio) nyomban határoz. Arra az ülésre tehát kizárható valaki mentelmi bizottság közbejötté nélkül. Erre csak hosszabb kizárás esetén van szükség.

A delegationnak nem lévén mentelmi bizottsága, annak tagjai hosszabb időre nem zárhatók ki, ha azonban a tárgyalást megakasztó módon rendetlenkednek, el lehet őket arról az ülésről távolítani.

Azt hiszem ezzel a felfogással teljesen egyet fogsz érteni s még egyszer kérek, vess számat magaddal és vállald el a feladatot.

Az iránt nyugodt vagyok, hogy végig is viszed, ha egyszer elvállaltad.

Lehetőleg mielőbbi távirati választ kérek, most a szokásos conferentiát 27-én meg kell tartani s így legkésőbb 26-án végleg tisztába kell tenni a dolgot.

Sietve búcsúzik igaz barátod

Tisza István

13-án kelt leveledet ma reggel ideérkezve kaptam. Kuzmik ügyét igyekezni fogok kívánságod szerint elintézni. ■